

ELEŞTİRMENLERİN GÖZÜYLE ABDÜLHAK HÂMİT TARHAN

Abdülhak Hâmit Tarhan The viewpoints of the Critics

Dr. Mehmet Şahin YAVUZER

Milli Eğitim Bakanlığı

yavuzsahin853@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4981-000X>

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi-
Journal of Ağrı İbrahim Çeçen University Social Sciences Institute –
AİCUSBED 6/1 Nisan/April 2020 / Ağrı

ISSN: 2149-3006

e-ISSN: 2149-4053

Makale Türü- <i>Article Types</i> :	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi- <i>Received Date</i> :	18.12.2019
Kabul Tarihi- <i>Accepted Date</i> :	06.03.2020
Sayfa- <i>Pages</i> : 223-238	 https://doi.org/10.31463/aicusbed.661307

<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>

This article was checked by

 iThenticate

ELEŞTİRMENLERİN GÖZÜYLE ABDÜLHAK HÂMİT TARHAN
 Abdülhak Hâmit Tarhan The viewpoints of the Critics

Dr. Mehmet Şahin YAVUZER

Öz

Tanzimat edebiyatının II. dönem yazarlarından olan Hâmit, Şinasi ve Namık Kemal'in izlerini takip ederek Batı tesirinde eserler kaleme alır. Özellikle şiirlerindeki “ölüm, ben ve tabiat” temalarıyla ön plana çıkan şair, Tanzimat döneminin en çok konuşulan yazarlarından biri olur. Onun şiir ve tiyatrolarındaki yenilikçi tavrı, kendisinden sonra gelenler üzerinde derin izler bırakır. Yazarın şiir ve tiyatrolarında Batılı tarzda yazmasının yanında, yazılarındaki düzensizlik, bazı aydınların eleştirilerine yol açar. Edebiyatımızda Hâmit'i farklı bakışlarla değerlendiren aydınlarımız göze çarpar. Nazım Hikmet, Asım Bezirci, Nurullah Ataç ile Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hâmit'e bakışları birçok benzerlik ve karşıtlık içerir.

Nazım Hikmet'in “Putları Yıkıyoruz” yazı dizisi hem bir eleştiri hem de bir algıyı değiştirmeye yöneliktir. 1929 yılında yazılan yazıların ilki Hâmit'in olumlu olan toplumsal algısını olumsuz yönde yıkma girişimidir. Eleştirmenlikten ziyade şairliği ön plana çıkan Nazım Hikmet'in bu yazısı Hâmit ile ilgili eleştiri çalışmalarında ön sırayı alır. Tanpınar'ın Hâmit'e yönelik eleştirilerinde ise Hâmit'in şairliği ve oyun yazarlığını değerlendirme çabası görülür. Tanpınar, her ne kadar Hâmit'in edebi yönüne nesnel ifadelerle yaklaşmışsa da onun dil kullanımını ve düzensizliğini eleştirir. Ataç'ın Hâmit'e yönelik eleştirisine bakıldığında aşağılayıcı ve alaycı bir tutum görülür. Onun bu bakışı Asım Bezirci'de görülmez. Bezirci'nin Hâmit'i bütün yönleriyle ele alıp aynı zamanda olumlu değerlendirmeleri şaire yönelik objektif bir yaklaşımda bulunduğunu gösterir. Eleştirmenlerin Hâmit'e yönelik değişik değerlendirmeleri farklı bir bakışı ortaya koyar.

Anahtar Kelimeler: Eleştiri, Abdülhak Hâmit, Tanpınar, Nazım Hikmet, Nurullah Ataç, Asım Bezirci

Abstract

Hâmit, who is one of the writers of the Tanzimat literature II, follows the traces of Şinasi and Namık Kemal and writes works under the influence of the West. The poet comes to the fore especially with the themes such death, self and nature in his poems, his innovative attitude in poetry and dramas leaves deep traces on his successors. Both the author's writing of poems and dramas in Western-style and the irregularity of his writings lead to criticism of some intellectuals. In our literature, there are intellectuals who evaluate Hâmit with different views. Nazım Hikmet, Asım Bezirci, Nurullah Ataç and Ahmet Hamdi Tanpınar's views on Hâmit have many similarities and contrasts.

Nazım Hikmet's article series "Putları Yıkıyoruz" is aimed both at criticism and to change a perception. The first of these article written in 1929 was an attempt to destroy the positive social perception of Hamit. Nazım Hikmet, who emphasized poetry rather than criticism, takes the first place in the criticism studies about Hamit. What is seen from Tanpınar's criticism on Hâmit is an attempt to evaluate Hâmit's poetry and playwriting. Although Tanpınar approaches Hâmit's literary aspect with objective expressions, he criticizes his use of language and disorder. When Ataç's critique of Hâmit is examined, a humiliating and cynical attitude is observed. Bezirci's approach to Hâmit in all its aspects, as well as his positive evaluations, shows that he takes an objective approach to the poet. The critics' different evaluations of Hâmit reveal a different perspective.

Keywords: Criticisim, Abdülhak Hâmit, Tanpınar, Nazım Hikmet, Nurullah Ataç, Asım Bezirci

Giriş

Eleştiri, bir sanat eserine, bir metne ya da bir düşünüre yönelik olumlu ya da olumsuz değerlendirmeleri içeren edebi bir türdür. Farklı yazarlar eleştiri için benzer tanımlar yapar. Aktaş ve Gündüz (2005: 151)'e göre "Türü özelliği ne olursa olsun her türlü sanat faaliyetini, sanat eserini yahut bir kişinin herhangi bir konudaki görüşlerini okuma ve inceleme sonucunda ortaya konan değerlendirmenin genel adıdır." Macit (2004: 144), eleştiri türünü "Bir sanat eserinin gerçek değerini belirtmek amacıyla, olumlu ya da olumsuz yanlarını ortaya koyarak söz konusu eseri derinlemesine inceleyen metinlere eleştiri denir." sözcükleriyle tanımlar. Eleştiri yapan kişi geniş bir bilgi ve kültür birikimine sahip olmalıdır. Özellikle eleştirilecek eser ya da kişinin sanatı geniş bir bilgiyle değerlendirilmelidir. Aksi durumda eleştiri amacına hizmet etmez. Eleştiride önyargıdan uzak ve objektif bakış açısı önemlidir. Kaliteli bir eleştirmen iyi bir okuyucudan gelir. Türk edebiyatında eleştiri dendiği zaman Nurullah Ataç, Ahmet Hamdi Tanpınar, Mehmet Kaplan, Berna Moran, Asım Bezirci gibi yazarlar akla gelir. Bu kişiler eleştiri yazılarıyla ünlüdür. Ancak eleştiri yazılarıyla öne çıkmayıp eleştiri yazan yazarlarımız da çok fazladır. Burada bazı eleştirmen ve yazarların Abdülhak

Hâmit Tarhan üzerindeki görüşleri okura sunulacak ve karşılaştırmalar yapılacaktır.

Tanzimat döneminde edebiyatla ilgilenen şair ve yazarlar ilk defa Batı'ya yönelir, Batı menşeli edebi türleri, Türk edebiyatına tanıtır. İslahatların önünü açtığı aydınlar, devrim niteliğinde yeni edebi türlere imza atarlar. Bunlar; gazete, tiyatro, deneme, öykü, roman, şiir türleridir. Yenilik İbrahim Şinasi ile beraber başlar, Namık Kemal, Ziya Paşa, Recaizade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hâmit'le beraber devam eder. Abdülhak Hâmit, Batılılaşma anlamında Türk şiirini daha ileriye götürür. Biçim ve içerik olarak da yeni yollar dener. Şiirin yanında tiyatro ve oyunları da göze çarpar. Bu yüzden Tanzimat ve diğer dönemlerde adından söz ettiren bir şair olur. (Akyüz, 1995: s.51).

Cumhuriyet Türkiye'sinde Türk edebiyatında, her anlamda merhale kat edilerek inceleme ve eleştiri metotları geliştirilir. Bu inceleme metodunu ortaya koyan en önemli edebiyatçıların başında Ahmet Hamdi Tanpınar gelir. Tanpınar, kendinden önce ve çağdaşlarını birçok yönden inceleyip eleştiren bir yazardır. İncelediği yazarlardan biri de Abdülhak Hâmit'tir.

Abdülhak Hâmit, klasik edebiyat kültürü ile yetişen bir şairdir. Onun "Sahra" adlı şiiri, tabiat tasvirlerini içeren ilk şiir örnekleri arasındadır. Yine Fransız şiirinden alınan serbest nazım şekli bu şiirde görülür. Hâmit'in "Sahra"dan sonra yeniden Arapça ve Farsçanın etkisine girdiği söylenebilir. O, 1885 yılında eşi Fatma Hanım'ın ölmesinden sonra yazılan "Makber" (1885), "Ölü" (1885), "Hacle" (1885) adlı şiirlerle metafizik, ölüm, kişisel hisler ve acılar kavramlarını ön plana çıkarır. Böylelikle yeni bir çıkış yakalar. Ancak çalışmalarının geneline bakıldığında "aşk" ve "tabiat" onun şiirlerinin esas temasını oluşturur. Tiyatro alanında ise yine Tanzimat edebiyatının en önemli aydınları arasındadır. Macera-yı Aşk (1873), Sabr ü Sebat (1874), İçli Kız (1874), Duhter-i Hindu (1875) onun tiyatrolarından bazılarıdır. Macera ve egzotizm ağırlıklı olan bu çalışmalarda başka toplumların hayatları gözler

önüne serilmek istenir. Konusu dram olan birçok piyes de bulunur. Bunlar Shakespeare ve Corneille'nin etkisi altında kaleme alınır (Akyüz, 1995: s.64).

Batılı anlamda bir yenileşme gayreti içinde olan Hâmit'in gelgitli bir zihin dünyası olduğu aşikârdır. Hayatında, sürekli bir "değişim" çabası vardır. Şiirlerinde biçim, içerik ve dilin kullanımı açısından birçok sıkıntı görülür. Şiirlerinin bazılarında bilinçli bir şekilde Türkçe kullanımı ağır basarken bazılarında Farsça ve Arapçanın baskınlığı göze çarpar. İlk piyeslerinde tiyatronun tekniklerine uyan Hâmit'in sonraki piyesleri sadece okunmak için olduğu kanaati gelişir. Birçok şiirindeki plansızlık ve itinasızlık, tiyatrolarında da görülür. Hâmit'in edebi anlamdaki bu tür zayıflıkları Cumhuriyet dönemi edebiyat incelemelerinde bulunan birçok aydının eleştirisine sebep olur. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı ile Edebiyat Üzerine Makaleler adlı eserlerinde Hâmit'e yer verilir. Hâmit'in eserleri incelenirken çalışmalarındaki edebi değere ve eksikliklere de değinilir. Nazım Hikmet'in 1929 Haziran'ında Resimli Ay dergisinde çıkan "Putları Yıkıyoruz" yazısı Hâmit'in sadece olumsuz yönlerini ön plana çıkarıp onu edebi dünyadan silme çabası taşır. Nazım, gençlere örnek teşkil etmeyecek yazarların birçok yönüyle popülist hale getirilmesine karşıdır. Hâmit'e karşı yapılan eleştirilerde, Nazım Hikmet kadar acımasız olan eleştirmenlerden biri de Nurullah Ataç'tır. Ataç, Karalama Defteri- Ararken adlı kitabında Hâmit'e "Abdülhak Hâmit" başlıklı dört sayfalık bir yazı ayırır. Bu yazıda Hâmit için olumlu kullanılan tek bir ifade görülmez. Yazının sonunda ise Hâmit için "Bizde bir alafranga edebiyat olmasaydı bu iş belki de kolay olurdu; alafranga edebiyat, Abdülhak Hâmit Bey edebiyatı, bu ülkeye düzmece bir Avrupa edebiyatı getirerek bizde gerçek Batı medeniyetinin yerleşmesini geciktirmişlerdir." ifadeler kullanılır. Asım Bezirci ise Hâmit'i eleştirirken duygusallıktan ziyade daha objektif yaklaşıma çalışır. Hâmit'in olumlu ve olumsuz yanları söylenip eserleri tek tek incelenir. Nazım Hikmet, Ahmet Hamdi Tanpınar, Nurullah Ataç ve Asım Bezirci arasındaki Hâmit'e yaklaşım

şekli, birçok bakış açısının bir arada olması, ideolojik ayrımlar, inceleme farklılıkları ve benzerlikler açık bir şekilde görülebilir.

Çalışmada öncelikle Hâmit'e yönelik çıkan yazı ve kitaplarda yayın yılına göre bir kronolojik sıra izlenir. İlk Nazım Hikmet'in 1929 yılında toplumda ve gençlerde bir mücadele ruhu uyandırmayan ve popüler olan şairlere yönelik yazdığı eleştiri yazısıdır. "Putları Yıkıyoruz" yazı dizisi, Hâmit'le başlayıp Mehmet Emin Yurdakul ile devam eder. Bu yazılardaki asıl gaye bu yazarları eleştirmekten ziyade onların bulunduğu yeri çok daha aşağılara çekmektir. Tanpınar'a ait olan yazılar ise On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi ile Edebiyat Üzerine Makaleler adlı kitaplarındaki Hâmit'e yönelik başlıklardır. Çalışmalarının ilkinin 1937 yılında "Abdülhak Hâmit" başlığıyla yazar. 1939 yılında yazılan "Makber'in Son Tab-ı Münasebetiyle" adlı denemesi "Makber" şiiri üzerine düşüncelerden oluşur. Edebiyat Üzerine Makaleler adlı kitabındaki Hâmit ile ilgili son çalışma ise "Türk Şiirinde Büyük Ürperme: Hamid" (1949) isimli makaledir. Üç sayfalık bu çalışmada Hâmit'in hayatından kesitler aktararak yine Makber şiirinden beyitler verilir. Beyitler verilirken Hâmit'in sanatı da anlatılır. Ataç'ın Hâmit ile ilgili yazdığı üç sayfalık çalışma ise Karalama Defteri- Ararken (1953) adlı kitabın içinde yer alır. Asım Bezirci ilk baskısı 1966 yılında yapılan Abdülhak Hâmit isimli kitabında şairi çok yönlü ele alır. Onun hayatı, çağı, şairliği, oyun yazarlığı ve seçme şiirleri bu kitapta incelenir. Çalışmada dört yazarın Hamit'e yaklaşımları ele alındı. Eleştirilerin yayınlandığı yılların kronolojik sırası göz önünde tutularak inceleme yapıldı.

1. Nazım Hikmet'in "Putları Yıkıyoruz" Çıkışı

Nazım Hikmet'in edebi anlamda öne çıktığı tür, şiirdir. Onu hem kitle hem de edebi çevreler şiirle değerlendirir. Sanatına hâkim olan yön ise ideolojidir. Onun sanatı satır aralarında sosyalist hayat tarzıyla donatılmıştır. Şairin eserleri estetik kaygıyla kaleme alınmış değildir. Onun önceliği komünizmden beslendiği ideolojik argümanlardır. Onda sanat, gerçekliğin

kendisini apaçık yansıtmalıdır. Aksi takdirde bu sahte sanat olur. Şair, sanat derken bütün yazılı unsurları içine dâhil eder. Sanatla ilgili düşünceleri şiirle de ilgilidir, diğer türlerle de. Nazım, yazı yazmayı çok zor bir faaliyet olarak yansıtır. Yazarların birçoğunun “hileli” bir yazı anlayışı ortaya koyduğunu dile getirir. Hilelerden en bilineni alışılmış konuların dışına çıkılmayıp süslemeli bir şekilde okura sunulmasıdır:

“Bu hileye dayanan ve ilk bakışta insana erişilmez, yalnız duyulup düşünülmeyen hakikatleri söylüyormuş gibi görünen bütün bir edebiyat mektebi kurulmuştur. Bugün ticaret ve kazanç temeline dayanan ve böylelikle insanoğlunun en güzel verimlerinden biri olan sinemayı kepaze eden filmciliğin mevzuları hep yukarıda saydığım kolay hilelere başvurmaktadır. Dünya edebiyat şöhretlerinin içinde birçoğu bu hokkabaz merdivenlerine basarak yükselmişlerdir.” (Özarlan, 2003: 425).

Şair, Moskova’da kaldığı müddet içinde orada birçok şairle arkadaşlıklar geliştirir. Rus aydınlarını tanıyan Nazım, kendisine yeni bir şiir tarzı oluşturur. Türkiye’ye döndükten sonra kaleme aldığı 835 Satır’la sıra dışı bir şiir anlayışı ortaya koyar. Görsel, sessel ve farklı şekil özellikleriyle okurun karşısına çıkar. Bir eleştirmen olarak yansıtılmayan Nazım’ın şiirleri kadar bazı eleştiri yazıları da alışılmadıktır. O, edebiyatta bir çıkış oluşturmak için eski-yeni tartışmasına girer. Bunu da gelenek şiirine bağlı olan bazı şairleri birçok yönden eleştirerek yapar. Nazım, bunu yaparken söz konusu şair ve yazarları put olarak niteler. Resimli Ay dergisinde yayınlanan “Putları Yıkıyoruz” yazı dizisinde ilkin Hamit’i hedef alır. Akabinde Mehmet Emin Yurdakul gelir. Onları put olarak tanımlaması bile çok ağır ifadedir. Çünkü putlar, yıkılmak ve parçalanmak için vardır. Nazım, Hâmit’in gereksiz yere popüler olarak gösterildiği aslında Türk gençliğine zarar verdiğini kaleme alır. Nazım’ın eleştirisine en çok yol açan ifadelerden biri, Hâmit’e “dahi” ya da “deha” denilmesidir. Ona göre alelade bir şairin bu şekilde göklere çıkarılması, Türk edebiyatı ve yazın dünyası açısından bir talihsizliktir.

Özellikle gençlere örnek gösterilmesi gereken onca nitelikli aydın varken Hâmit'i yüceltmek, onlara yapılan en büyük kötülüktür. Şair, bu eleştirisini birkaç örnekle temellendirir. Birincisi Hâmit'in hiçbir eserinin Batı'da çevrilmemiş olması; ikincisi onun eserlerinin yaşamdan uzak ve gençler için negatif bir etki yaratmış olmasıdır. Yazar, Hâmit'i Shakespeare ile karşılaştırır. Hâmit'in en iyi olduğu konu Osmanlıca'yı iyi kullanmasıdır. Onun dışında ona atfedilen "dahi" sözcüğünün israf olduğunu ve onun edebi yönünün büyütülmesinin de bir aldatmaca olduğunu savunur (Hikmet, 1929: s. 24).

Nazım Hikmet, Hâmit'i kötü bir taklitçi olarak yansıtır. O; Shakespeare'i, Rasine'i, Corneille'yi taklit eder. Şayet Hâmit, yaşadığı toplumun dönüşümünü ve Osmanlı kültürünü dünyaya tanıtmayı başarsaydı, dahi olma yolunda bir adım atmış olacaktı. Nazım'a göre Hâmit ve onun gibi "putlaştırılanlar", gençlerde bir ufuk körlüğüne yol açar. Gençler bundan ötürü muhafazakâr davranıp her türlü yeniliğe karşı tavır alırlar. Toplum artık bunları övmekten kurtulmalı yeni akım ve hedeflere yönelmelidir. "Putları yıkma"yı kendisine görev addeden yazar, bu tür yazılarla amacına ulaşmış gibidir (Hikmet, 1929: s. 24).

2. Tanpınar'ın Abdülhak Hâmit'e Bakışı

Tanpınar'ın roman, hikâye, şiir, edebiyat tarihi yazarlığı öne çıkarken o, eleştiri yazılarıyla da adından söz ettirir. Onun kalemindeki gücü eleştiri yazılarında görmek mümkündür. Onun edebiyat eleştirisi ile ilgili yazıları başta akademisyenler olmak üzere birçok yazara kaynaklık eder. Onun eleştiri yazılarında sadece edebi türler görülmez; musiki, resim, mimari, hüsn-i hat, tarih gibi konular da yer alır. Yazar, eleştiri yazılarında her zaman ölçülü bir tutum sergiler. Yazdığı her yazıya itinalı ve sanatkârane yaklaşır. Bu konuda Mehmet Kaplan'ın Tanpınar'a yönelik yorumu dikkat çekicidir:

"Derin bir tabiat ve güzellik duygusu, zengin bir muhayyile, geniş bir kültür ve duygu ve düşüncelerini san'atkarane bir şekilde ifade etme gücü. İşte

Tanpınar'ı Cumhuriyet devrinin en kudretli yazarlarından biri haline getiren bir müstesna kabiliyetlerin terkididir. Onun şiirlerinde, hikâyelerinde, romanlarında ve denemelerinde bu müstesna kabiliyetlerin parlantılı akislerini bulursunuz. Hiç tereddüt etmeden söyleyebiliriz ki Tanpınar, Türk edebiyatının bugüne kadar yetiştirdiği en zengin kültürlü yazardır.” (Kaplan, 1982:8)

Tanpınar'ın bu zengin birikim ve kültürü eleştirilerine yansır. Yazar ve Edebiyat Üzerine Makaleler adlı kitaplarında birçok yazara yer ayırır. Bunlardan biri de Abdülhak Hamit Tarhan'dır. Tanpınar, Hâmit'i anlatırken On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi eserindeki çalışmasını dört bölüm halinde ele alır. İlki, “Hayatı” adlı başlığı, doğumundan ölümüne kadar olan süreçtir. Bu süreç bütün merhaleleriyle aktarılır. Ailesinin durumu, aldığı eğitimler, yurt dışı gezileri, eserlerinin yazıldığı zamanlar bu bölümde okura sunulur. Bir diğer bölümü “Bazı Dikkatler” başlığı altındadır. Bu bölümde Hâmit'in edebi yönü, ona tesir eden şahsiyetler, fikirleri değerlendirilir. “Şiirler” ve “Tiyatrolar” bölümlerinde ise edebi açıdan öne çıkan çalışmaları incelenerek örneklendirilir.

Tanpınar, Hâmit'in edebiyatçılar arasında talihli biri olduğunu ifade eder (Tanpınar, 2012: 256). Hâmit, zengin ve soylu bir ailenin çocuğudur. Babasının bürokrat olması, onun dil öğrenmesini kolaylaştırır. O, sıkıntısız ve bolluk içinde büyüdüğü için zorluğun ne demek olduğunu idrak edemez. Şöhrete ve şana hiç cefa çekmeden ulaşır. Namık Kemal ve İbrahim Şinasi Hâmit üzerinde derin bir etki yaratmış, özellikle bu iki şairin tesiri onun sanatında iz bırakmıştır. Tanpınar, Eşber ve Tarık piyeslerinin Namık Kemal'in etkisi altında yazıldığını belirtir. Hâmit'te en çok göze çarpan temaların başında ölüm gelir. Babasının Tahran'daki ölümü onu bu düşünceye sevk etmiş, bu düşünce eserlerine yansımıştır. Babasının ölümünün onda bıraktığı izleri Hâtırat adlı eserinde görmek mümkündür. Eşinin vefatından dolayı yazdığı “Makber” şiirinin izleri daha öncelere dayanır. Tanpınar,

Hâmit'in bilinçaltındaki ölüm düşüncesinin babasının ölümüyle beraber başladığını söyler. O, Hâmit'in vurdumduymaz ve disiplinsiz yönüne de değinir. Hâmit Batı'lı tarzda bir hayat sürmeyi benimsemiş ve geleneklerinden kopuk yaşamıştır. Zihnine tamamen bir kararsızlık hâkimdir. Aslında yoğun bir yazı çalışması olan yazarın bir iç nizamı olmadığından yer yer kopukluklar göze çarpar. Toplumun değer ve normlarına karşı duyarlı olmamasından dolayı Tanpınar onu, "Yaşayışı, terbiyesi itibarıyla belki devrin en fütursuz adamı." (Tanpınar, 2012: 503) şeklinde niteler.

Tanpınar'ın Hâmit'e yönelik bir diğer eleştirisi, kullandığı dildir. Hâmit, dile keyfi yaklaşır. O, dilde mükemmeliyeti aramayan bir şairdir. Kullandığı dilde bir düzen ve özen görülmez. Şiir tekniğinde aruzun her kalıbını, heceyi, serbest nazımı bir arada deneyen biridir. Hâmit, Fransız tiyatrolarını okuyup takip eden bir aydındır. Buna rağmen en zayıf eserleri tiyatrolarıdır. Tanpınar'ın Hâmit'i eleştirdiği bir diğer konu gezdikleri yerlerle ilgili en ufak edebi bir bilgi vermeyişidir. Hindistan gezisinde gönderdiği mektuplarda Hindistan'a ait neredeyse hiçbir şeyden bahsetmemiştir. Tanpınar'ın edebi olarak dikkate değer gördüğü tek bölüm Finten'in Mukaddimesi'dir.

Tanpınar, Hâmit'i ne kadar eleştirse de devrin şartlarını da göz önünde bulundurur. Toplum kişinin gelişmesinde çok önemli rol oynar. Bir medeniyetin ürettiği edebiyata karşı henüz tohumlarını atmış yeni bir edebiyatla tanışmak, içinde bulunmak pek kolay değildir. Toplum, çoğunluk olarak Hâmit'in destekçisi değildir. Çünkü yıllardır Doğu geleneğiyle yaşayan bir toplumun Batı'yı kabul etmesi kolay olmayacaktır. Hâmit, yönetime ve toplumun tabularına rağmen eserlerini Batı tesiri ile kaleme alır. Şairin şiirlerinde bir bütünlük söz konusu değildir. Şiirleri şekil ve dil yönüyle zayıftır. Tanpınar, "Hâmit'de işte bu bütünlük yoktur, en muhteşem mısraları ki tesadüfen doğduklarına şüphe etmem- manzumeleri bile malûldür." (Tanpınar, 2012: s.258). Hâmit şiirlerinde özellikle zoraki bir vezin kullanır.

Bu vezin tutarsız kafiyeleri ortaya çıkarır. Tanpınar, Hâmit'in şiirlerini bir virane olarak tanımlar. Onu tanıyan kişiler, Hâmit'in şahsını sever aksi takdirde kimse şiirleri ile ilgili büyük ifadeler kullanmaz.

3. Nurullah Ataç'ın Hâmit'e Karşı Eleştirileri

Ataç, denemeleriyle Türk edebiyatına damgasını vurmuş bir yazardır. Ataç'ın denemelerinde kendi zevkiyle kurgulanmış izlenimci bir tavrı vardır. İsteddiği zaman birini göğe çıkarıp başka birini yerden yere vurabilir. O, eski ve yeni edebiyata hâkim bir yazardır. Aydınlar ve onların eserleriyle ilgili eleştirilerinde öznel ve tespitli bir bakış sergiler. Enginün, Ataç'ı güzel yazıların peşinden koşan bir avcı olarak görür (Enginün, 2005: 394). Tanpınar ise Ataç için oldukça olumlu ifadelere yer verir:

“Bizde şiiri anlayanlardan –zaten şiirde ya en iyi anlayan vardır veyahut yoktur- biri şüphesiz ki odur. Yahya Kemal ile memleketimizde başlayan büyük edebiyat hareketinin, aydınlık görüşün, Ataç gerçekten havarisi olmuştur. Ben, kendi hesabıma, arkasında kıymet hükümlerini ister istemez idare eden bir eser olmadan güzellik âleminde dolaşan bu zekâdan daima faydalandım.” (Tanpınar, 2011: 434).

Modern anlamda deneme türünde ilk yazar olarak kabul edilen Nurullah Ataç, Cumhuriyet tarihindeki deneme ve eleştiri yazılarının en önemli kurucu gücü olarak görülür. Ataç, edebiyatımızın çağdaşlaşmasından yanadır. Onun eleştiri yazılarında Montaigne, A. Gide gibi denemeci ve eleştirmenlerin izlerini takip eden yazar, Türk edebiyatında eleştiriye yönelik zengin bir bakış ortaya koyar. Nurullah Ataç'ın konu bakımından eleştiri yelpazesi geniştir. Güncel sorunlar, sanat- estetik, dil, kitap, şiir, edebi yaklaşımlar onun eleştiri konularını oluşturur (Baş, 2012: 74). Ancak kişi eleştirilerinde, sözünü sakınmayan birisidir. Eleştirmek istediği kişiyi öncelikle bütün yönleriyle ortaya koyup neden eleştirdiğini sağlam argümanlarla destekler. Bu kişilerden biri de Abdülhak Hamit'tir.

Nurullah Ataç, Karalama Defteri- Ararken adlı eserinde Abdülhak Hâmit'i edebi yönüyle değerlendirir. O, Hâmit'in 100. Doğum yılında, yazılanları dikkate alarak Hâmit'i birçok yönüyle eleştirir. Hâmit'le ilgili yazılan onlarca yazıyı, abartılı ve gereksiz gördüğünü ifade eder. O, Hâmit'in yazıları için “ birtakım düşünceleri, doğruları bildirmeye çalışmaz.” (Ataç, 2013: 123) ifadesini kullanır.

Ataç, Hâmit'i sevmediğini itiraf eder. Eserlerinin kitapçılarda bile bulunmadığını ifade ederek okunmadığını ileri sürer. Ataç, Hâmit'i kendisinin sevmemesinin sebeplerinden yola çıkarak kimsenin onu sevmediğini söyler. O, Hâmit'e büyük şair diyenleri eleştirir. “ O kadar büyük bir şairse ne duruyorlar? Bastırsınlar onun kitaplarını. Dili anlaşılmaz diye çekiniyorlarsa, kolay, her satırın karşısına yazıverirler manasını.” Ataç, Hâmit'in Merkad-ı Fatih'inin bir beytini seçerek bunun zevksiz ve anlamsız kafiyelerle örülü olduğundan söz eder. Yazar, Mehmet Akif Ersoy'u da sevmediğini ancak onun eserlerini binlerce kişinin okuduğunu, Hâmit'i ise kimsenin okumadığını dile getirir. “Hemen hemen hiç kimse beğenmiyor o şairi, sevmiyor.” Ataç, Hâmit'e duyulan ilgiyi eleştirerek, bu ilginin onun ismine ve hayatına yöneltildiği ancak eserlerine karşı bir ilginin bulunmadığını ifade eder. “ Giderek Abdülhak Hâmit Bey bir efsane insanı olacak, adı var, hayatı anlatılır, ortada şiir yok.” Gençlerin, bir kişinin büyük şair olması ifadesine okuyarak ulaşmaları gerektiğini söyler. Yani büyüklerin büyük şair demesiyle büyük olunmaz. Böyle bir telkin ülkeye yapılacak en büyük kötülüktür. Ataç, ayrıca ona dahi diyenleri de eleştirir. Onun çalışmalarının hepsinin yarım yamalak, özensiz olduğunu dile getirir. Ona göre Hâmit'in, orta halli bir şairin bile altında bir kişi olduğudur (Ataç, 2013: 123).

Nurullah Ataç, Hâmit'i kendini beğenmiş, özensiz ve tembel olarak niteler. Onun bu durumunu ise ihanet olarak değerlendirir. Hâmit, Batı'yı yeterince algılayamamış, bir Doğulunun baktığı gözle bakmıştır.

Yazar, Hâmit'in Avrupa'dan düzmece bir edebiyat aldığını ifade ederek, ülkemize asıl Batı medeniyetinin yerleşmesini geciktirdiğini aktarır.

4.Asım Bezirci'nin Hâmit ile İlgili Düşünceleri

Eleştiri yazılarını objektif ve tarafsız yönleriyle ele alan Bezirci, çalışmalarını toplumsal bağdan koparmadan okura sunmak ister. Nesnel Ve Bilimsel Bir Eleştiri Anlayışından Yana Olan biri olan Asım Bezirci, Hâmit'in hayatı, sanatı ve eserlerini barındıran bir eser kaleme alır. Onun eseri çok daha geniş çaplı ve ayrıntılıdır. Yazar sadece hayatı, sanatı ve eserlerini ele almaz bunun yanında onunla ilgili yazılan yazılarını da çalışmasına koyar. Bezirci'nin Abdülhak Hâmit adlı kitabı, şairi her boyutuyla ele alan bir çalışmadır.

Yazar, Hâmit'i yenilikçi olarak yansıtır. Hâmit, özellikle Rousseau, Lamartine ve Hugo'dan etkilenir. Bezirci, onu bir taklitçi olarak görmenin ona karşı haksızlık olduğu fikrindedir. Hâmit'in ustası olarak nitelendirilen Namık Kemal'in Hugo'ya olan hayranlığını onun da sürdürdüğü ifade edilir. Özellikle Rıza Tevfik, geniş bir incelemesinde Hugo'nun "efkâr ve duygularını", Hâmit'in "Makber", "Baladan Bir Ses" adlı şiirlerinde görülebileceğini vurgular. Hâmit, doğaya ve geçmişe derin bir sevgi duymaktadır. Bezirci, onu tam bir romantik olarak saymaz. Ancak genel anlamda onun romantik olduğunu da inkâr etmez. Hâmit, genelde eserlerini kendisi için yazar. Kendisi, okuru pek umursamaz. O, akıl ve düşünceden çok duygu ve hayale önem verir. Üzüntüden ve yalnızlıktan hoşlanan biridir. Bunlar romantiklerde görülen özelliklerdir. Hâmit şiirlerinde ölçü ve kafiyeye bağlı kalmış bir sanatçısıdır. O, çağdaşları ve ardıllarınca çok övülmüş bir şairdir. Namık Kemal, Rezaizade Mahmut Ekrem, Cenab Şehabeddin, Tevfik Fikret, Rıza Tevfik, Celal Sahir, Ali Canib, Yahya Kemal, Necip Fazıl gibi yazarlar ona övgü dolu sözler yöneltmişlerdir. Onu, "Şair-i Azam, Dahi-i Azam" diye adlandırmışlardır. Ona gösterilen bu ilgi, şiirlerindeki aksaklıkları gölgelendirir. Bezirci, onu şu yönleriyle eleştirir: Bütün yenilikçi arayışlarına

rağmen eski şiirin etki ve kalıntılarından kurtaramaz kendini. Batı şiirinin çoğunlukla dışına bakar, içine özüne inmez. Estetik yapıya, dile, kurguya, müzikaliteye dikkat etmez. Hâmit'in dili genellikle tutarsız, özensiz ve karışıktır. Onun dili Türkçenin tadından, havasından, inceliğinden yoksundur. Namık Kemal ve arkadaşlarının dili sadeleştirme eğilimlerine Hâmit ters düşmüştür. Felsefe alanında da Hâmit çağdaş, bilimsel anlayışa varmayıp, sayılı metafizik konuların dışına çıkmaz. Ülkenin toplumsal gerçeklerine hem az, hem de dolaylı biçimde değinir. Namık Kemal'in açtığı toplumsal sorunların yerine bireyi ya da özellikle kendisini konu edinir (Bezirci, 1991: s.75).

Bezirci'nin çalışmasında üzerinde durduğu konulardan biri de Hâmit'in tiyatro ve oyunlarıdır. O, Hâmit'in tiyatrodan ne anladığını yorumlar. Hâmit'e göre tiyatro, içinde yaşanan toplumu ve olayları canlandırmamalıdır. Aksi durumda onun tiyatro değil bir ahlak broşürü olduğunu gösterir. Osmanlı'da bir tiyatronun ulusal olabilmesi için Lazların, Kürtlerin ve Arnavutların bilinmeyen yanlarını da yansıtması gerekir. Tiyatronun İslâm tarihiyle ilgili şerefli bir olayı ya da kişiyi canlandırması önemlidir. Yabancı ulusların bilmediğimiz yaşamını göstermelidir. Tiyatroda kullanılacak dil, kişilerin niteliklerini yansıtmalıdır. Bütün bu saydıklarımız Bezirci'nin Hâmit'in tiyatrolarıyla ilgili tespitleridir.

Sonuç

Tanzimat döneminde edebiyatla ilgilenen şair ve yazarlar ilk defa Batı'ya yönelir, Batı menşeli edebi türleri Türk edebiyatına tanıtır. İslahatların önünü açtığı aydınlar, devrim niteliğinde yeni edebi türlere imza atarlar. Bunlar; gazete, tiyatro, deneme, öykü, roman, şiir türleridir. Yenilik İbrahim Şinasi ile beraber başlar, Namık Kemal, Ziya Paşa, Recaizade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hâmit'le beraber devam eder. Abdülhak Hâmit, Batılılaşma anlamında Türk şiirini daha ileriye götürür. Biçim ve içerik olarak

da yeni yollar dener. Şiirin yanında tiyatro ve oyunları da göze çarpar. Bu yüzden Tanzimat ve diğer dönemlerde adından söz ettiren bir şair olur.

Hamit'i birçok yönüyle ele alan eleştirmenlerin başında Tanpınar gelir. Tanpınar'ın eleştirileri objektif ve ölçülü bir boyuttadır. Eleştirilerde çağın şartları, sosyal ve ekonomik ilişkiler göz önünde bulundurularak değerlendirme yapılır. Hâmit'i ölçülü bir şekilde ele alan Tanpınar'ın yanında, onu sert bir dille eleştiren yazarlar da bulunur. Bunların başında Nazım Hikmet gelir. Nazım Hikmet, şairlik yönüyle öne çıksa da eleştiri yazıları da bulunmaktadır. "Putları Yıkıyoruz" yazı dizisinde Hâmit'i çok ağır ve sivri bir dille eleştirir. Nazım'ı en çok hiddetlendiren ifade ise Hâmit'e "dâhi" denilmesidir. Nazım'ın amacı Hâmit'i yermekten ziyade Türk şiirinin yönünü değiştirmektir. Onun hedef kitlesi gençler olup gençleri kendi ideolojik mecrasına yönlendirmek ister. Nurullah Ataç ise Hâmit'i en az Nazım Hikmet kadar yerer. Onun eleştirisinde öfkeden ziyade bir alay ve aşağılama bulunur. Ataç'ın amacı sadece eleştirmedir. Kendisine has üslubuyla yaptığı eleştiri keskin ancak yerli yerindedir. Asım Bezirci, Hâmit'i ele alırken Nazım Hikmet ve Nurullah Ataç gibi sert ve alaycı bir bakış sergilemez. O da Hâmit'in edebi yönünü tıpkı Tanpınar gibi objektif bir şekilde değerlendirir. Ancak Tanpınar'ın eleştiri yaklaşımı olumsuz bir bakışla öne çıkarken Bezirci, Hâmit'in yenilikçi bir şair olması gibi olumlu yönlerini de ortaya koyar. Yazılanların geneline bakıldığında Hâmit özellikle dil, düzen, disiplin ve yaşayış anlamında eleştirilmiştir. Hâmit'i bütün yönleriyle ele alıp eleştirel bakış geliştiren Asım Bezirci'dir. Bezirci, Abdülhak Hâmit adıyla, onun bütün yönlerini ele alan bir çalışma hazırlar. O, Hâmit'in dile karşı özensiz tavrını eleştirirken yenilikçi tavrını ise över. Dolayısıyla Bezirci'nin yaklaşımı Nazım Hikmet ve Nurullah Ataç'a göre daha nesnel tespitlerle örülüdür. Tanpınar'ın yaklaşımı ise Bezirci'nin yaklaşımıyla nesnellik bağlamında benzerlikler içerir. Bütün hepsinin ortak bakışı, Hâmit'in dili özensiz kullanması,

şiiirlerinde estetik, müzikalite ve sanatın olmaması, Batı şiiirini ve tiyatroyu özümsemekten ziyade taklit etmesi, eski şiiirin etkisinden kurtulamamasıdır.

Kaynakça

- Aktaş, Ş. ve Gündüz, O. (2005). Yazılı ve Sözlü Anlatım. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ataç, N. (2002). “Abdülhak Hâmit”, Karalama Defteri- Ararken, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Akyüz, K. (1986). Batı Tesirindeki Türk Şiiiri Antolojisi. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Akyüz, K. (1995). Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Baş, S. (2012). Türk Edebiyatında Deneme. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Bezirci, A. (1991). Abdülhak Hâmit. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Bezirci, A.- ÖZER K. (2003). Düünden Bugüne Türk Şiiiri-II. Cilt, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Eliot, T.S. (1990). Edebiyat Üzerine Düşünceler. Kantarcıoğlu, S. (Çev.) Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Enginün, İ. (1986). Abdülhak Hâmit Tarhan. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yazıları.
- Hikmet, N. (1929). “Putları Yıkıyoruz No: 1 Abdülhak Hâmit”, Resimli Ay, Haziran 1929, 24-27.
- Kaplan, M. (2002). Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Korkmaz, R. (2014). Yeni Türk Edebiyatı. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Macit, M. (2004). Edebiyat Bilgi ve Teorileri. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Moran, B. (2018). Edebiyat Kuramları ve Eleştiri. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Parlatır, İ. (2014). Abdülhak Hâmit Tarhan. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tanpınar A. H. (2011). “ Namık Kemal’den Sonra Abdülhak Hâmit”, On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanpınar A. H. (2012). “ Abdülhak Hâmit”, Edebiyat Üzerine Makaleler,
İstanbul: Dergâh Yayınları.